

Vargha László

Prohászka küldetése

mű a Pázmány Péter Elektronikus Könyvtár (PPEK)
– a magyarnyelvű keresztény irodalom tárháza – állományában.

Bővebb felvilágosításért és a könyvtárral kapcsolatos legfrissebb hírekért
látogassa meg a <http://www.ppek.hu> internetes címet.

KATOLIKUS SZEMLE

PROHÁSZKA SZÜLETÉSÉNEK SZÁZADIK EVFORDULÓJÁRA

Prohászka küldetése — <i>Vargha László</i>	97
Elpusztíthatatlan-e a magyar nép? — <i>Vecsey Lajos</i>	102
Németh László történelmi drámái (III.) — <i>Várady Imre</i>	109
Forrást nyitottál — <i>Békés Gellért verse</i>	114
Azért is irodalom — <i>Cs. Szabó László</i>	115
Albert Camus útja — <i>Lökkös Antal</i>	120
Az élet eredete — <i>Jáki Szaniszló</i>	123

MAGYAR SORS

A kárpátaljai magyarság mai helyzete — <i>Révay István</i>	130
Magyar ciszterciék Texasban — <i>Apró Dániel</i>	131

VILÁGSZEMLE

Az arab egység és Quemoy — <i>Nemestóthy Dénes</i>	132
--	-----

AZ EGYHÁZ ÉLETE

Hírek a magyar egyház életéből — <i>Szentpéteri Lajos</i>	135
Máriológiai kongresszus Lourdesban — <i>Magyar Péter</i>	136
A kínai egyház helyzete — <i>Szentpéteri Lajos</i>	137

ESZMÉK ÉS MŰVEK

Megemlékezés Farkas Gyuláról, Új Márai-regény, Ferdinándy Dzsingisz Kánja, Európai magyar írók kongresszusa, stb.	139
--	-----

1958

X. ÉVFOLYAM

3. SZÁM

KÜLFÖLDI MAGYAR ACTIO CATHOLICA
KIADÁSA
RÓMA

Impresszum

Vargha László S.J.
Prohászka küldetése

A könyv elektronikus változata

Ez a publikáció a Katolikus Szemlében megjelent cikk elektronikus változata (1958., X. évf., 3. szám, 97–101. o.). Az elektronikus változat a jezsuita rend magyarországi tartományfőnökének az engedélyével készült. Az elektronikus publikációt szabadon lehet használni lelkipásztori célokra. Minden más szerzői jog a jezsuita rend magyarországi tartományáé.

Tartalomjegyzék

Impresszum	2
Tartalomjegyzék	3
Prohászka küldetése	4
Átélt kereszténységet!	4
Krisztus szentje és tanúja	6
Prohászka magyarsága	8

Prohászka küldetése

Az idén száz éve annak, hogy a kedves Nyitrán Prohászka született nekünk. Vérzik a lelkünk, ha arra gondolunk, micsoda ünnep lenne most az egész hazában annak emlékére, aki életében az egész ország püspöke és prófétája volt. Most vonatok százai öntenék a népet a fehérvári állomásra, most az óvodákban is róla szólna a gyönyörű mese, és minden templomban, minden iskolában az ő nagyságát hirdetné a tanítók ajka. Az egész nemzet lelke fürödne a szépség csodájában, ami az ő élete volt, hiszen század múlik el, míg ekkora óriás születik egy országban. Amilyen fönséges, éppen olyan keserű napszám a bujdosó magyarnak ma Prohászkról írni, de minél ádázabb a sorsunk, annál súlyosabb e kötelesség is.

Csak egészen nagy műben lehetne igazán megmutatni Prohászka valójának páratlan gazdagságát, azért e helyen csak a küldetését iparkodunk vázolni, amint ezt a naplójából megismerjük. Igen nagy jótétemény lenne menekült népünknek, ha sikerülne e naplót kiadni, hiszen az egész világon alig van ehhez fogható írás, és ha köztünk terjedne, talán más nyelvre is lefordítanák. Úgy vélem, kevés meg nagyon mostoha volt az idő, hogy e könyv erejét megérezze az ország, pedig Schütz Antal mesteri módon megmagyarázta annak értékét, azonban a szellemi élet csodáit mindig csak lassan látja meg a világ. Arról a naplóról egész könyvet kellene írni!

Átélt kereszténységet!

Prohászka már a római években kezdte sejteni: valami erős hívás dolgozik benne, csak mélységes alázata nem engedte, hogy ezt pontosan megfogalmazza, hiszen már akkor fölveti magának a kérdést: mit tudna tenni a magyar népért, – és amint visszatér a hazába, egy fiatal ügyvéddel arról beszélget Nyitrán, milyen a parasztok helyzete, s aztán búcsúzóul ezt a választ kapja: tudja a fene, mi lesz. Az ország a kiegyezés előnyeit élvezte, a szabadelvű politika és gazdaság virágkorát élte, de a nemzet lelkére mégis valami rosszullét terpeszkedett. Számos tanulmány föltárta azóta annak a korszaknak végzetet szülő bajait, és ezeket Prohászka igen hamar meglátta. A szabad gondolat sivársága rombolta a társadalom szellemét, és ettől volt alélt az egész egyházi élet is. Európai jelenség volt ez, de nyugaton már bontokoztak a megújulás erői, míg nálunk egészen zsibbadt volt a szellem. Ebbe a légkörbe került Prohászka új papokat nevelni a népnek.

Fönséges halála után igen sokan már a koporsónál csodákat vártak tőle, és ez is mutatja, mennyire megérezte a nép a püspök nagyságát. Újabb jelet kívántak tőle, holott az igazi jel az ő páratlan egyénisége volt. A nagyközönség valójában nem ismerte őt, csak bámulta a lángelmét és homályosan sejtette az Istentől küldött újságot. Azért is akkora szerencse, hogy a naplója nyilvánosság elé került, és most pontosan tudjuk, ki volt Prohászka püspök. Az élet törvénye szerint ekkora szellem nemcsak a maga korának él, hanem századoknak világít, s talán nem tévedünk, ha azt gondoljuk: ebben az esetben egészen különös módon áll a törvény. A múltat nézve ugyanis úgy tetszik, a magyarságnak nem volt módja és nyugalma magáévá tenni és az élet minden terén értékesíteni azt a gazdagságot, melyet a püspök hozott nekünk. Nyilván e gondolat csak emberi föltevés, de nincs minden alap nélkül. Prohászka az egész ország püspöke volt, vagyis nem egyszerű apostol és lelkipásztor, ellenben volt benne valami abból, amit prófétának nevezünk. És nem járt úgy nálunk, mint a régi próféták Izraelben, mert a nemzet befogadta őt, sőt rajongva tisztelte, aztán indult is utána a meredek úton, de nem volt ideje a magasságot elérni, ahova az úr küldötte hívta. Más szóval mondva az ő műve még nincs befejezve, és jönni fog a jobb kor, amikor a nemzet egészen megérti őt, és a lelke átveszi tőle a formát, melyet egyénisége mutatott neki. Úgy érezzük, nem hiába

kaptuk őt a gondviselő Istentől, és vajmi nehéz elhinni, hogy ekkora óriás küldetése csak csonka kezdet és ígéretes kísérlet maradjon befejezés nélkül.

X. Pius maga szentelte püspökké, s akkor egész lényét megrázta, amit János apostol üzent az ázsiai egyházak angyalainak, vagyis az akkori püspököknek. Attól kezdve a székesfehérvári angyalnak tekinti magát, és ezt írja: „Hány oltárt kell újra fölállítanom, hányra lelkemet kenetül öntenem, hánynak mécsesét meggyújtanom... Ó Uram, íme itt a te adorátorod, engesztelő, arcraboruló angyalod!” A szakértők megegyeznek abban, hogy a püspök misztikus volt, és ebben van egyéniségének magja és kulcsa. Csak akkor ismerjük meg őt, ha e tényt jól fölfogjuk. A közönség bámulta a lángelmét, a tudóst, a magyar nyelv hallatlan művészt, az írás mesterét, a szónokot, aki nagyobb volt, mint Pázmány Péter, de nem tudta igazán, honnan ered a varázs, amely egy emberből sugárzott az egész országba. Abban a szövegben, ahol magát Fehérvár angyalának mondja, a végén e vallomást teszi önmagának: „Egészen különös, mert titokzatos s misztikus összeköttetésbe léptem Jézussal. Mélységes hódolatban léptem hozzá, és ő megértette velem, hogy ő természetfölötti erőforrás, s következőleg hozzá úgy kell járulnom, mint akin ő majd segít, akiben ő majd terem”.

Majdnem húsz évvel később naplójában olvashatjuk, hol volt Prohászka igazi otthona és milyen messze járt az imádság óráiban. Életének középpontja a mise és az oltár szentsége, s azért a napló szövegének nagy része azzal foglalkozik, amit a szerző miséi közben és a kápolna éjjeli csendjében tapasztal. Külső életének és a világnak ügyei szinte csak mellékesen jutnak szóhoz a belső történések mellett. Ő a Végtelen tengerében van otthon, és a parányi föld csak azért érdekli, mert azon az Isten ügyéről van szó, mert az Ő országát támadják, és az Ő híveinek lelke pusztul. Annyira eleme és igénye az imádság és az isteni csönd, hogy éveken át foglalkozik a gondolattal, nem volna-e jobb neki, ha valami szigorú szerzetbe lépne, mert így a külső nyugalomát is megtalálná a kolostor falai között. Meg van győződve, hogy élete célját csak akkor érheti el, ha szentté lesz, ez a legfőbb vágya, ez a hajszoló sóvárgása, emiatt nincs soha békében magával, és még öreg korában is folyton vizsgálja jellemét, vajon sikerült-e neki a keresztény eszményt tökéletesen megvalósítani önmagában. Már a pálya kezdetén nyugodtan állapítja meg: „Semmit sem találok, amit Istennek adni vonakodnék; úgy van alkotva a szívem, hogy gyűlöli a kislelkűséget és borzad a tunya és lemondó lelkülettől”. Jézus barátságának ez a törvénye, és ez lesz Prohászka belső törvénye is az egész életen át: áldozat, megtagadás, lemondás, vezeklés, hogy minél jobban megismerje az édességet, mely Isten barátainak osztályrésze. Szerinte csak az a mienk, ami a második lelkünkbe hatol, és abban létté és örömmé válik: „Ott nem szavak járnak és hideg szépségek, nem jégcsapok fényei, hanem meleg bensőséges élet, öröm, vígság”.

A magyarnak kötelessége Prohászkat tisztelni, de a neki járó hódolat csak akkor lesz mély és igazi, ha azt értékeljük benne, ami neki is a legfőbb érték volt. Elmékedéseinek könyvéből és számos egyéb bizonyásból tudtuk már az életében, hogy a belső imádság nagy mestere volt, de csak halála után derült ki, hogy a szemlélődés kegyelmében is részesült, és főként ebből nyerte azt a szellemi vagyont, mellyel az egész országot elárasztotta. Aztán a legnagyobbak között is ritka az olyan, aki e rendkívüli adományt oly káprázatos művészettel tudja leírni, mint ő. Ágoston, Bernát, Keresztes János lelke szólal meg Prohászka vallomásaiban magyar nyelven olyan bőséggel, amit el sem tudnánk képzelni, ha valóság nem volna. Az istenült lélek költője így beszél: „Tele van az ajkam csókkal, tele van a szájam ízzel, tele van a szívem vérrel, tele meg a lelkem tűzzel. Miséről jövök. Ah, hegyvidékem és gyümölcsösöm, májusi s júniusi s júliusi kertem... Ah, zuhogó, lángoló, harsogó s vakító élet az erő és szépség formáiban”, Le kell borulni Isten előtt, aki ilyen hangszert, ilyen csodát teremtett nekünk, hogy iszonyatos sorsunk éjjelében világítson. Minket csak ez a fény vezethet ismét a szakadékból a magasba. A szemlélődő imádság rendkívüli adomány, csak a választottak kapják, akiknek küldetésük van a népekhez, hogy azokat imádkozni tanítsák.

Prohászka a legelső föladatát ebben látta, s azért vezette be Esztergomban a rendszeres elmélkedést. Az előkészítő szövegből alakult ki az Elmélkedések könyve, hosszú évek szorgos munkájának termése, és lett az igényesebb lelkek kalauza szerte a hazában. Ha ő ma köztünk volna, a bujdosók csoportjait látogatná, ma is csak azt sürgetné, amit életében szüntelenül hangoztatott: ne káromkodjon és sokkal többet imádkozzon a magyar. Azért is fontos e leckét venni a nagy püspöktől, mivel a földi megváltásunkat is csak az Úrtól várhatjuk. Mi sem könnyebb ma, mint sötétben látni, a reményről lemondani, és a végzet előtt meghódolni, csakhogy ezzel az ellenség malmára hajtjuk a vizet, és meglevő erőnket is mállasztjuk. A bátor szív azonban ma is folyton reményt hirdet, bármit kárognak is a jól értesült józanok, de ehhez olyan erő és bölcsesség kell, amely a nagy imádkozásból fakad. Csak el kell olvasni, mit szenved a püspök, amikor háború és ország elvész, de a reménye akkor sem törik le, ellenben Isten szándékait kutatja az események mélyén, és arról panaszkodik, hogy alkotásra feszülő erőit nem bonthatja ki kedve szerint. Ez a „csak azért is” politikája, ez a győzhetetlen magyarság, amely minden balsorssal képes megbirkózni, mivel egészen Isten szövetségében él, aki azt ígérte, hogy a hívőnek semmi sem lehetetlen.

Krisztus szentje és tanúja

Prohászka természete a Teremtő remekműve volt. Népünk ezt úgy szokta mondani: ezt az embert az Isten is jókedvében teremtette. Fejedelmi alakját mindvégig megtartotta, jóllehet hatvan év körül már érezte az évek súlyát, hiszen sohasem kímélte magát, sőt igen szigorúan bánt testével. Ezért is maradt ez végig olyan rugalmas szolgája szellemének. Tehetségét majdnem szertelennek kell mondanunk, annyira sokoldalú volt, és innen érthető, hogy olyan sok irányban tudott hatni. Újabban kitalálták, hogy van vallási lángelme is, tehát azt mondják, Prohászka ilyen volt. Ne vitatkozzunk azon, mit jelent e fogalom a lélekbúvárok nyelvén, de ha azt keressük, mi volt a püspök legfőbb becsvágya, mivé akarta tenni magát és mi volt vágyainak netovábbja, akkor a tények ismeretében egyszerűen azt kell mondanunk: Krisztus szentje akart lenni a magyarok között. Bizonyosságot akart tenni az isteni valóságról, s azért e valóságot annyira bírni óhajtotta, amint ez a földön csak lehetséges. Nem volt neki elég a fogalmi megismerés, nem a tudományos elmélyedés, neki az kellett, hogy az isteni valósággal személyes kapcsolatba kerüljön, amint ki is jelenti: „Ahogy megérik némelyek a földben a vizet, a szentet, az ércet, azok sugárzatát, úgy érezze meg a lélek a nagy realitásokat: Istent, lelket, túlvilágot. A jelenlét megérezéssé és tapasztalattá változik”.

Az ilyen óriás csak a mindennel éri be, tehát folyton így könyörög: „Uram, mutasd meg arcodat! Látni akarlak és többet venni tőled... Nem lelkünk és énkünk vetületeit akarjuk, hanem a közvetlen fényt. Szeretni kell, ha érteni akarunk”. Pontosan így beszél Ágoston is. Vegyük most hozzá, hogy Prohászka ugyanakkor egészen mai ember, teljesen benne él a századában, és annak minden újságát tüzetesen ismeri. A hittudomány, a bölcsélet, a természettudomány, az irodalom, a politika és társadalmi kérdés egyformán érdekli, ám leginkább szereti a szentek életét olvasni. Minden kell neki, amire apostoli munkájában szüksége van, de tündöklő műveltsége, írói és szónoki művészete csak arra szolgál, hogy Krisztust hirdesse. Így lesz egyénisége és élete a hit igazának verhetetlen bizonyossága, ő maga az élő hitvédelem, az Isten ereje, mely testet öltött e lángelmében. Ilyen fölényrel szemben szánalmasan hatott a tagadás meg a kétely ágaskodása és az egyetemi templomból olyan hatalom sugárzott szét a fővárosba, amely a keresztény gondolatnak megint tekintélyt szerzett a társadalomban.

Az érvelés hatását különös módon fokozta nála az a hevület, mellyel az igazi szépséget szerette. Azért nem érte be az elvont fogalommal, neki az igazság meleg teljessége, a szív, a jellem tündöklő szépsége kellett. Páratlan varázssal tudta leírni a Pilis fönségét, a Teremtő alkotó kedvének remekait, ahogy a hegyek vonalaiban, a rétek, az erdők és az alkony

színeiben kiárad a végtelen Szépség művészete. Ekkora tehetség birtokában a magyar nyelvből isteni hangszer lesz, mely így tud zengeni: „mint reggel, mikor a természet májusa fölött fölkel a nap, vagy mikor ólmos felhőkbe burkolózik a júliusi déltáj, vagy mikor bíbortüzek gyúlnak ki s lila omlatag palást redőiben búcsúzik az est... s megérezem őt, s csodálom s borzadok s mosolygok és könny szökik szemembe... Aztán üdvözlöm az Úr Jézust. Az a nagy erős, kinek szájából villámlik az ige kardja s patakzik az éltető, erős ige... Az az erős, ki behat a szívek és lelkiismeretek mélyébe s ott szel szét és választ szét velőt csonttól és lelkiességi szöveteket”. Övé a diadalmas világnézet, annak a hírnöke Prohászka, s azért tiszteli akkora áhítattal a szenteket, szívének rokonait, s őket állítja szembe korának bukott emberével, aki a hamis szabadság áldozata lett. Bármit harsonáznak a Nyugat írói a haladásról, ő látja a társadalom testén a hullafoltokat, a hittől elszakadt szellem haldoklását, Európa hanyatlását és közeledő bukását. E kiélt lelkű, boldogtalan nép nyomora, életének rútsága az ő egyik perdöntő érve Krisztus igazsága mellett. Mindkét oldalon a tények beszélnek, és ő ezeket vonultatja föl a nyeglén fölényeskedő kétellyel szemben. Gyónó verseiben Ady Endre is azt átkozta, amit Prohászka elítélt, és azt dicsérte, ami a püspökben valóság volt, de a szegény költőnek hiányzott.

Kétség nélkül a világ azért van és a történelem azért folyik látszólag istentelen módon, hogy Isten barátainak harctere legyen, de ugyanakkor az is tény, hogy a választottak viszont a népért vannak, mint a hegyre épült város és a magasba tűzött szövétnék. Az akkori magyar élet is arra szolgált, hogy Prohászka egyénisége teljes gazdagon kibontakozzék benne, ő pedig a nemzet szolgájának tartotta magát, és bőven adta minden kincsét a szikes pusztának, hogy abból isteni tündérvilág legyen. Prohászkat ünnepelni annyi, mint a nyomába lépni, tehát nem a választékos szót szaporítani, hanem az isteni élet bőségébe vezetni annyi magyart, amennyit csak lehet. Annak idején csak igen kevesen tudták, hogy a püspök annyira élvezte Isten belső barátságát, halála után ez köztudomású, vagyis holtában is tovább tanít, és isteni újságot közöl velünk a nemzet nagy tanárja. A határon innen és túl iszonyatos gond most a magyar élet, egész létünk egyetlen rom, és csak az Isten a tudója, mikor kezdhetjük majd az építést. Mégis drága minden perc, amit a balsors börtönében töltünk, mert máris a jövőnek dolgozhatunk, ha akarunk és értünk hozzá. Erre a művészetre vezet Prohászka. A szellemet nem lehet börtönbe zárni, ha a tökéletes szabadságot keresi, mivel ez maga az élő Isten. Most rajtunk is teljeseedik a Jelenések könyvének szava: „aki szennyes, még szennyesebb lesz, de az igaz még igazabb”. Nem gondolunk arra, hátha Isten éppen a vészes időben alakítja ki választottait? Prohászka példájából látjuk, hogy a magyar lélek is lehet hivatalos olyan magasságba, ahol már semmi baj nem érthet neki. Ott van a lélek teljes szabadsága, és ennek hirdetője volt a püspök. Csak azért lett óriás, mert szíve minden vágyával ezt kereste. Ha küldetése volt hozzánk, ez most is tart, és a vetése csak a jövőben fog beérni, mivel az ádáz idő eddig nem kedvezett neki. Isten nem bánja meg ajándékát, s azért bizvást remélhetjük, ha egyszer ekkora életfát ültetett hazánkba, annak a termését is látni akarja. Köztudomású volt annak idején, hogy Prohászkat a főiskolás közönség sem értette meg egészen, csak bámulták, de szárnyalását követni nem tudták. Nagy tábora volt neki a művelt körökben, de csak kevesen emelkedtek arra a szintre, amelyen ő járt, vagyis több volt a jó szándék, mint a képesség az óriás nyomába szegődni. Egészen világos bizonyíték erre az Élet című folyóirat esete. A Nyugattal szemben jött létre a püspök erős sugalmazására, hogy amannak romboló hatását elnyomják, és a kitűnő folyóirat mégis megbukott, mert tőkése nem volt, hogy fönmaradjon. Ebből is látható, a közönség akkor még nem volt képes egészen befogadni azt az életformát, melyet Prohászka oly tökéletesen megmutatott neki.

Márpedig ekkora óriás kivételes kegyelem és sok idő kell, amíg bőségét a nép lelke meglátja s aztán el is sajátítja. A bámulat és hódolat e folyamatnak csak a kezdete, s azért kell azt gondolni, Prohászka műve igazán csak a jövőben fog kibontakozni, s éppen ezért az ő léte a nemzet jövőjének egyik záloga. Amint szoktuk mondani, a püspök nem tudott iskolát

csinálni, mert kevesen voltak azok, akik egészen hasonulni tudtak hozzá. A nemzet akkor szegődik majd nyomába, amikor a tankönyvekben Arany és Vörösmarty mellé kerül, és írásait éppúgy fogják magyarázni, mint a remekírók műveit, de ehhez olyan tanárság is kell, amely a püspök világnézetében járatos. Minderre még nem volt idő a mi életünkben, s azért joggal hisszük, Prohászka szellemi vagyónából századokon át fog táplálkozni a nemzet. Első sorban az életét kell úgy megírni, hogy az a könyv az egész nép olvasmánya legyen, ám e föladatot csak rendkívüli tehetség fogja sikeresen megoldani. Schütz Antal tanulmánya kitűnő, de csak alapozás a jövő munkához. Talán a szabadságba menekült magyarok között akad, aki e gondolatot megfogja és tette válna.

Prohászka magyarsága

Nemzeti létünk legnagyobb válságában idézzük Prohászka emlékét, azért különösen tanulságos fölvetni a kérdést: mire becsülte ő a magyar életet? Apja és anyja német volt, ő azonban a nyitrai környezetben és az iskolában magyar lett. Két évig járt Losoncon a református középiskolába, és ott szokta meg a palócos kiejtést annyira, hogy többé nem szabadult tőle. Vérség szerint jövevény volt, azonban a szíve és gondolkozása szinte olyan volt, mintha valami nógrádi hétszilvafás tanyáról indult volna az életbe. Ennek legfőbb bizonyossága az a mód, ahogyan a honi földet szerette. Erről majd a jövő nemzedéknek nagy tanulmányt kell írni, mert Prohászka ebben jóval tovább ment, mint Petőfi. Az a költemény, amit Pilis hegyéről írt, igen sokáig páratlan marad az irodalomban.

Tudományosan is kutatta a tájak szerkezetét, aztán meg az élet történetét, amely ott századokon át folyt, azonban lángelméje elsősorban azt a szépséget látta meg, amit a Teremtő árasztott szét a természetben: az erdőn, a réten, a magas ormokon, a hűvös völgyekben, a vizek tükrén, a színek és fények pompájában, ő hallotta a szöveget, melyet halkán vagy harsogva beszél a teremtés. Arról, aki egész művét egyetlen szózatnak szánta, hogy az értő elmét a lét parttalan tengerébe vezesse. Ilyen mély vonzalommal, ilyen elragadott szívvel a haza földjét még senki sem szerette, azért is volt Prohászka olyan döbrentő jelenség a közönség előtt. Régi igazság, de csak kevesen tudják, hogy a természet igazán a tiszta szívnek mutatja meg magát, azért volt a püspök olyan mély rokonságban az éggel és a földdel. Továbbá a szemlélő imádság mestere volt, neki az evangélium is képeskönyv, melyből az isteni élet bősége beszél, és az ilyen léleknek megvan a finom érzéke, hogy mindenütt meglássa az Isten nyomát. Azért is újrátázza annyiszor a választottak jelszavát: aki nem érzi, nem érti, amit mondok neki. Mintha Ágostont hallanók a huszadik században: Tisztítsd meg előbb a lelked szemét, aztán te is látni fogod, amit én élvezek.

Ekkora szellemnek olyan nyelvre volt szüksége, amely a maga gazdagságát másokkal is közölni tudja, s azért szinte új nyelvet alkotott magának. Birtokában volt az egész magyar szókinés: a cselekvést és mozgást kifejező igék gazdagsága meg a jelzők minden árnyalata, és e bőséget úgy használta föl, mint annak föltétlen ura. Az isteni élet csodáját, a képtelen nagy szépséget, a titkok tartalmát jeleníti meg a szó hatalmával, és ebben nem érez semmi akadályt. Nem küszködik, hogy a megfelelő szót megtalálja, mintha a nyelv is örülne, hogy ilyen tehetség szolgálatában állhat. Mi pedig Prohászka óta tudjuk csak igazán, micsoda fontos hangszere a szellemnek e nyelv, mely a hittudomány és a szemlélő imádság mélységét oly tökéletesen képes kifejezni. Ezt mondta ki oly tömören a püspök híres kaloccai beszédjében, melyet így kezdett: „Zsoltár a lelkem, amikor a szószéken állok”. Nála a szavak kapcsolása, a mondatok szerkezete egészen sajátos, az élettől sugárzó, mivel a valóságot megragadó látás erejéből árad. Bármelyik isteni titkot jeleníti meg, művészi remeket alkot, s abban minden részlet, minden mondat, gondolat és kép oszthatatlan egészet képez, és olyan szépséget lobbant elénk, mintha a régi igazság csupa először hallott újság volna. Habozás nélkül mondhatjuk: az isteni életről így még senki sem szólt magyarul.

Prohászka szívének a hazában első volt a nép. Annak idején valaki azt mondta nálunk bizonyos urakról: Ezek jobban szeretik a hazájukat, mint a népüket. A püspök nem így tett, ellenben igen behatóan tanulmányozta a társadalmi kérdést, és merész újítást kezdeményezett a gazdasági életben is. Azt akarta, minden magyar parasztnak, aki a hazát védi, legyen saját földje is benne, és a püspöki birtokon bevezette az örökbérlet rendszerét. Ő azért akart új és igazságos társadalmi rendszert, mivel gyökeresen keresztény módon gondolkozott, és apostoli szívvel szerette a népet, melynek pásztora volt Isten akarata szerint. Más szóval nem akart földet túró koldusok püspöke lenni, hiszen a főpapi méltóságban is az apostoli szegénység híve volt, mivel szíve minden vágyával szentté akart lenni. Akkor lett a földreform országos gondolat, amely később a fiatalság mozgalmában akkora szerepet játszott. Prohászkat ebben az ősegyház lelke vezérelte és a régi nagyok példája, akik a templom vagyonát is eladták, hogy az ínséges népet gyámolítani tudják. Ha talán fáj neki néha, hogy nincsen vagyona, ezt csak azért érezhette, mivel nem tudott a szegény népen úgy segíteni, amint szerette volna, viszont éppen így lett a szegények ügyvédje és a keresztény társadalmi rend apostola. Keményen harcolt a tőke zsarnoksága ellen, de ugyanúgy bírálta a szocializmus tévedéseit is, hiszen világosan látta, mi lesz akkor, ha az állami hatalom és a tőke egyetlen párt tulajdonába kerül, és teljes szolgátságba hajtja a társadalmat. Ezért iparkodott a keresztény társadalmi mozgalmat minden erővel támogatni. Ilyen gyökeresen szerette ő a magyar népet.

Különösen tisztelte István királyt. Esztergom kövei és a fehérvári romok folyton róla beszéltek neki. Ezért is foglalkozott annyit a magyar lét kérdéseivel úgy, mint a legnagyobbak tettek századok óta. Ő is megszállta igen sokszor a nemzethalál látomása és gyötrődve vetette föl magának a kérdést: lesz-e még szerepünk a történelemben, avagy talán már betöltöttük a ránk bízott küldetést? E gondolat azonban egyáltalán nem korlátozta a lázas cselekvésben, és úgy dolgozott a jövőért, mintha a jelen csupa ígért lett volna. Azért is harcolt akkora szenvedéllyel a korszellem rontó hatásai ellen, mert nem akart kiélt népet látni a hazában. Éles szemmel vizsgálta a nemzet lelki állapotát, és erről annyi meglátása van, hogy írásai alapján össze lehet állítani a magyar jellem tüzetes leírását. Világos volt előtte, milyen borzalmas törést okozott az ország életében a török hódoltság és első sorban ennek tulajdonítja a súlyos hibákat, melyek apostoli munkájában annyira gátolták. A természet rajongója valósággal haragudott a Velencei tóra, mert az akkori magyar lelkület jelképét látta benne: bozontos nádas, sekély víz, melyen csak a pákász ladikja járhat. Azért is menekült kedves hegyeibe a Sárrét laposságára elől. Ő azt a magyarságot kívánta ismét életre hívni, amely valamikor a Pilis meg a Bakony magányában dolgozva imádkozott, és olyan magasságba emelkedett, ahova Benedek és Bernát Európa népeit vezette. Csak az imádkozó nép tud igazán nagygyá lenni, és ő erre akarta nevelni az egész országot. Csak olyan helyen érezte magát igazán otthon, ahol a lélek isteni szépsége virágozott és az áldozat békés hatalma uralkodott. Bármilyen élesen látta a társadalomban burjánzó hibákat, bírálata sohasem volt bántó és keserű, mivel jól tudta, az ember csak akkor fogja elhagyni a bűnt, ha a külön élet látomása megragadja a szívét.

* * *

A hittudomány kétféle kegyelmet ismer: az egyik a belső, vagyis az értelemben ható isteni fény és az akaratot vonzó serkentés, a másik pedig a külső, mint például az ige hirdetése, a jó könyv vagy a szent egyéniség varázsa. Ilyen kegyelem volt nekünk Prohászka, az isteni fényoszlop, mely az egész nemzetnek világít, és utat vág a balsors vad éjszakájában. Bűn volna azt hinni, hogy a Gondviselés nem törődik velünk, amikor éppen a legújabb időben annyi kiváló apostolt adott nekünk, és ezek élén a legnagyobbat: Fehérvár halhatatlan püspökét. Benne látjuk, milyen a megváltás hatalma, milyen az új teremtmény, a diadalmas

világnézet remekműve és a boldog ember e boldogtalan földön. A kegyelem azonban mindig kötelez, felelni kell érte, miként éltünk vele, és ha az egész országnak szólt, akkor az egész nép tartozik számadással érte. Már most egészen a nyomába kell szegődnünk, és ha megint szabad lesz a hazánk, nem kell keresnünk az óriást, aki a szakadékból a magasságok felé vezet bennünket.

Csak akkor lehetne most jól írni Prohászkaról, ha módunk volna bejárni életének színterét: az esztergomi várat, a Duna partjait, a Pilis meg a Börzsöny ormait és a völgyeket, ahol az erdők meg a rétek titkos beszédjét figyelte. Aztán csendben, lassan kellene bejárni azt a nagy papnevelőt, majd a fehérvári palotát, az egyetemi templomot és a kápolnákat, ahol lángoló szívvel imádkozott, hogy jobban megértsük a titkot, amely őt a századok fölé emelte. Bujdosó magyar ezt most nem teheti, de annál inkább iparkodjunk, hogy Prohászka nagyságát hirdessük, küldetését megértsük, és élete vagyonából minél többet szerezzünk meg magunknak.